

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті викладено авторське бачення процесів макроекономічного регулювання національної політики в сфері екологічної безпеки та запропоновано концептуальні підходи до його розвитку, визначено цілі, завдання та ресурси для розвитку макроекономічного регулювання на засадах сталого розвитку в контексті українських реалій.

In the article the author's interpretation of the processes of macroeconomic regulation of national policy in the sphere of environmental safety is represented, the conceptual approaches to its development are proposed, the aims, tasks and resources for macroeconomic regulation development in the framework of sustainable development and Ukrainian realities are identified.

Ключові слова: макроекономічне регулювання, екологічна безпека, екологічна політика, сталий розвиток.

Key words: macroeconomic regulation, environmental safety, environmental policy, sustainable development.

ВСТУП

Вирішення проблем у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів є пріоритетним напрямом державної політики соціально-економічних реформ, необхідною складовою формування умов сталого розвитку України.

Досвід передових зарубіжних країн з ринковою економікою показує, що найефективнішим способом вирішення екологічних проблем є формування ефективних та дієвих важелів макроекономічного управління екологічною безпекою — системи організаційно-управлінських та нормативно-правових важелів і механізмів, спрямованих на поєднання бюджетних можливостей та міжнародних зобов'язань України, з урахуванням тенденцій глобалізації та світових коливань економічної активності (кон'юнктури ринків) на формування та реалізацію національної екологічної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розвиток макроекономічного регулювання започаткований у роботах багатьох українських та зарубіжних вчених, зокрема це дослідження О.М. Алімова, Б.В. Буркинського, О.О. Веклич, Б.М. Данилишина, Л.В. Жарової, В.В. Микитенко, В.М. Степанова, Є.В. Хлобистова та інших. Загальнонаукові та методологічні проблеми макроекономічного регулювання відображені у роботах О.І. Амоші, І.К. Бистрякова, А.І. Гальчинського В.М. Гейця, І.В. Петенко та інших, серед зарубіжних вчених, зокрема російських, доцільно вказати на роботи І.М. По-

травного, А.А.Гусєва, А.А.Голуба, Є.Б.Струкової, Д.С.Львова тощо.

При цьому макроекономічне регулювання екологічної безпеки розглядається як діяльність державних інституцій та органів виконавчої влади, спрямованих на врахування, використання, попередження та прогнозування впливів світової економіки та регіональної макроекономічної динаміки на реалізацію національної екологічної політики.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У роботі пропонується визначення концептуальних підходів до макроекономічного регулювання екологічної безпеки та можливості їх практичного провадження в межах чинної нормативно-правової бази та з урахуванням досвіду розробки аналогічних концептуальних документів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Державна політика в сфері макроекономічного регулювання екологічної безпеки передбачає створення цілісної системи заходів правового, економічного, соціального, освітнього, інформаційно-пропагандистського та організаційного характеру, що, в свою чергу, вимагає розробки відповідних концептуальних підходів.

Ці концептуальні підходи мають бути реалізовані системою науково обґрунтованих стратегічних важелів та механізмів, які закладають основу державної політики у сфері макроекономічного регулювання екологічної безпеки країни.

Практична діяльність щодо розвитку макроекономічного регулювання екологічної безпеки має здійснюватися у двох основних напрямках: створення загальних сприятливих умов для ефективної діяльності всіх суб'єктів макроекономічного регулювання екологічної безпеки та надання адресної державної підтримки окремим категоріям екологічних підприємств, успішна діяльність яких має особливе значення для вирішення загальнонаціональних завдань охорони навколишнього природного середовища [1].

До загальних заходів, які спрямовані на створення загальних сприятливих умов розвитку макроекономічного регулювання екологічної безпеки, відносяться:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів макроекономічного регулювання виробників товарів і послуг, пов'язаних з підвищеним впливом на навколишнє середовище;

- ліквідація існуючих адміністративних бар'єрів для міжнародного та корпоративного фінансування проєктів, планів та програм з забезпечення екологічної безпеки;

- удосконалення податкового регулювання екологічної безпеки;

- удосконалення фінансово-кредитної підтримки, розвитку ринку фінансових послуг у сфері забезпечення екологічної безпеки;

- покращення інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів впливу регуляторних органів та інституцій в сфері забезпечення екологічної безпеки;

- створення позитивної суспільної думки про діяльність громадських, державних і міжнародних інституцій макроекономічного регулювання екологічної безпеки.

Адресна державна підтримка суб'єктів макроекономічного регулювання екологічної безпеки повинна надаватися тим категоріям підприємств, діяльність яких має особливе значення для екологічного благополуччя окремих регіонів країни або держави в цілому і які: розпочинають свою профільну екологічну діяльність на міжнародному або міжрегіональному рівні; знаходяться в складному фінансовому становищі з об'єктивних причин; застосовують інноваційні або соціально орієнтовані форми діяльності.

Форми та обсяги адресної державної підтримки мають обиратися індивідуально в кожному конкретному випадку з урахуванням фінансово-економічного стану окремого підприємства та виду його діяльності [2].

Державна політика в сфері макроекономічного регулювання екологічної безпеки забезпечуються на основі:

- аналізу стану макроекономічного регулювання екологічної безпеки, ефективності застосування заходів з державної підтримки; створення єдиної інформаційної системи макроекономічного регулювання екологічної безпеки;

- підготовки нормативних актів, які визначають акредитації, атестації, сертифікації та ліцензування суб'єктів макроекономічного регулювання екологічної безпеки, відносин з органами влади та управління, природоохоронними органами, необхідність, види та характер регулювання екологічно сприятливої господарської діяльності;

- підготовки пропозицій за пріоритетними напря-

мами та формами державної підтримки суб'єктів макроекономічного регулювання екологічної безпеки; розробки державних програм підтримки макроекономічного регулювання екологічної безпеки;

- координації діяльності організацій, які здійснюють підтримку макроекономічного регулювання екологічної безпеки; створення сприятливої системи надання пільг для підприємств, установ, організацій, які є суб'єктами макроекономічного регулювання екологічної безпеки, стимулювання спеціальними фінансовими і кредитними важелями виробництва екологічних товарів і розвиток сфери екологічних послуг;

- стимулювання ефективного попиту на продукцію, що є безпечною для населення та навколишнього середовища на всьому життєвому циклі товару, насамперед, політикою державного замовлення.

Реалізація зазначених напрямів державної політики має здійснюватися з урахуванням розподілу повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, особливо в умовах адміністративної реформи. При цьому до повноважень органів виконавчої влади в сфері макроекономічного регулювання екологічної безпеки належить: правове та нормативне регулювання макроекономічного регулювання екологічної безпеки як складової частини господарської діяльності; встановлення особливого податкового режиму суб'єктів макроекономічного регулювання екологічної безпеки; визначення обсягів фінансування, видів, обсягів придбання та виробників продукції природоохоронного призначення при реалізації природоохоронних програм, проєктів та заходів, які фінансуються повністю з бюджету; узгодження видів, обсягів споживання та виробників продукції, які підпадають під макроекономічного регулювання екологічної безпеки; контроль екологічного призначення при реалізації екологічних програм проєктів та заходів, які частково фінансуються з бюджету; контроль за виконанням суб'єктами макроекономічного регулювання екологічної безпеки договірних зобов'язань при реалізації екологічних програм, проєктів та заходів, які повністю фінансуються з бюджету; розробка державних програм підтримки екологічно сприятливої господарської діяльності; укладання міжнародних та міждержавних угод у сфері макроекономічного регулювання екологічної безпеки; підтримка в створенні інституцій макроекономічного регулювання екологічної безпеки.

Для реалізації відповідних концептуальних положень стосовно макроекономічного регулювання органам виконавчої влади необхідно здійснити низку заходів, спрямованих на підтримку забезпечення екологічної безпеки.

По-перше, заходи нормативно-правового спрямування, що передбачають:

- розвиток та удосконалення нормативно-правового забезпечення підтримки макроекономічного регулювання екологічної безпеки шляхом змін і доповнень чинного законодавства (податкові пільги, механізм перерозподілу платежів за забруднення навколишнього середовища, пільгове кредитування закупок обладнання тощо) з використанням накопиченого досвіду; адаптація законодавства України у сфері макроекономічного регулювання екологічної безпеки до законодавства

Європейського Союзу; залучення до участі в нормотворчому процесі екологічні громадські організації (об'єднання), які мають значний накопичений досвід та поінформованість про стан і проблеми регулювання екологічної безпеки в конкретних регіонах або галузях економіки;

По-друге, заходи управлінсько-адміністративного спрямування, що передбачають:

— підтримку реалізації інвестиційних проектів загальнодержавного і міжрегіонального значення; сприяння залученню іноземних інвестицій у виді цільових кредитів (позик) міжнародних фінансових інститутів, у тому числі Всесвітнього банку, Європейського банку реконструкції і розвитку, Міжнародної фінансової корпорації тощо; впровадження програми оцінки банками впливу проектів на навколишнє середовище чи врахування необхідності інвестицій в охорону навколишнього середовища; сприяння створенню спільних підприємств з західними компаніями для формування оптимального співвідношення знань національних особливостей та доступу до фінансових ресурсів і сучасних технологій в серії підвищення ефективності макроекономічного регулювання екологічної безпеки на регіональному рівні; створення єдиної інформаційно-довідкової системи існуючої мережі макроекономічного регулювання екологічної безпеки; забезпечення ефективного державного нагляду у сфері екологічного підприємництва з урахуванням міжнародних принципів та стандартів; забезпечення пріоритетності доступу кращих суб'єктів господарювання у виробництві екологічно чистої продукції при проведенні закупівель товарів та послуг за державні кошти; відзначення підприємств, які демонструють зразки високої корпоративної відповідальності за екологічні наслідки своєї діяльності; сприяння різним формам інвестицій у природоохоронний бізнес; вдосконалення процедур тендерного відбору виконавців природоохоронних робіт, що фінансуються за рахунок державних коштів; проведення прогнозних оцінок та розробка цільових програм розвитку макроекономічного регулювання екологічної безпеки з формуванням ринку послуг на основі вітчизняних та міжнародних стандартів;

— підтримку у проведенні лізингових операцій для вирішення проблем екологічної безпеки;

— забезпечення тісної взаємодії з громадськими екологічними організаціями (об'єднаннями), налагодження постійного інформаційного зв'язку та партнерських відносин.

По-третє, заходи фіскального спрямування, що передбачають:

— вжиття запобіжних заходів для недопущення погіршення умов оподаткування підприємств, які виробляють продукцію природоохоронного значення та забезпечують дотримання державних вимог щодо екологічної безпеки у разі зміни податкового законодавства;

— участь у створенні та застосуванні податкових механізмів, які стимулюють створення і застосування екологічно чистих технологій, товарів та послуг;

— встановлення ставки податку на прибуток від продажу продукції природоохоронного призначення, яка вироблена суб'єктом макроекономічного регулювання

екологічної безпеки, в пониженому розмірі від діючої ставки.

По-четверте, заходи фінансово-економічного спрямування, що передбачають:

— створення додаткових цільових фондів для інвестування макроекономічного регулювання екологічної безпеки, які сприяли б забезпеченню відповідних підприємств стартовим капіталом і фінансуванню їх на ранніх стадіях розвитку або ж виділяти для цього частину вже існуючих фондів, для фінансування постачальників екологічних товарів і послуг;

— сприяння розвитку регіональних фондів фінансової підтримки макроекономічного регулювання екологічної безпеки з використанням коштів місцевих бюджетів, небанківських кредитно-фінансових організацій, що надають суб'єктам екологічного підприємництва на поворотній основі кошти під інвестиційні проекти, а також залучення позабюджетних фінансових ресурсів для розвитку господарських суб'єктів;

— удосконалення механізму застосування пільгових процентних ставок по кредитах, що видаються банками і небанківськими кредитно-фінансовими організаціями господарським суб'єктам, які підвищують рівень екологічної безпеки в процесі розробки, конструювання, виробництва, споживання та утилізації товарів та інших супутніх елементів виробництва;

— удосконалення механізмів державної фінансової підтримки суб'єктів макроекономічного регулювання екологічної безпеки, у тому числі шляхом часткової компенсації їх витрат по виплаті відсотків за користування кредитами (лізингом), що спрямовуються на розвиток екологічно орієнтованих виробництва або видів діяльності;

— забезпечення отримання на договірних засадах частини коштів державних фондів охорони навколишнього природного середовища для здійснення спеціальних заходів по гарантованому зниженню викидів і скидів забруднюючих речовин і зменшення шкідливих фізичних та біологічних впливів на стан довкілля й розвиток екологічно безпечних технологій та виробництв у межах забезпечення регіонального макроекономічного регулювання екологічної безпеки;

— забезпечення добровільного страхування суб'єктів макроекономічного регулювання екологічної безпеки, їх майна і доходів на випадок настання надзвичайних екологічних ситуацій і дії непереборної сили.

По-п'яте, заходи навчально-методичного спрямування, що передбачають:

— удосконалення і забезпечення функціонування багаторівневої системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів по основах охорони навколишнього середовища для сфери макроекономічного регулювання екологічної безпеки, у тому числі викладачів, консультантів, працівників органів державного управління, що безпосередньо забезпечують реалізацію державної політики в сфері підтримки екологічної безпеки;

— впровадження елементів навчання макроекономічного регулювання екологічної безпеки на всіх етапах освітнього процесу, починаючи зі школи;

— забезпечення взаємодії органів державного управління з громадськими організаціями, навчальними

зкладами, міжнародними організаціями, координація національних і міжнародних програм у сфері підготовки кадрів для макроекономічного регулювання екологічної безпеки;

— здійснення фінансової й організаційної підтримки напрацювання навчально-методичної літератури, методичного й інформаційного забезпечення підготовки підприємців і консультативного супроводу їхньої діяльності;

— реалізація заходів для забезпечення доступності для широких кіл населення освіти з питань макроекономічного регулювання екологічної безпеки та супутньої діяльності;

— надання суб'єктам макроекономічного регулювання екологічної безпеки науково-методичної допомоги з питань організації екологічно безпечного виробництва.

По-шосте, заходи інформаційно-аналітичного спрямування, що передбачають:

— видання періодичного інформаційного бюлетеня з інформацією про можливості для проєктів, розвиток природоохоронного законодавства;

— удосконалення інформаційно-аналітичної роботи з питань функціонування макроекономічного регулювання екологічної безпеки, застосування передових геоінформаційних технологій у цій сфері;

— встановлення вимог до оприлюднення інформації стосовно макроекономічного регулювання екологічної безпеки у електронних і друкованих засобах масової інформації;

— інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання з питань регіонального регулювання екологічної безпеки, систем екологізації виробництва, "зеленої економіки" та екологічної сертифікації продукції;

— сприяння розвитку спеціалізованих форм екоконсалтингу;

— підтримка проведення науково-дослідних робіт у сфері розвитку макроекономічного регулювання екологічної безпеки, визначенню основних понять та категорій ринку товарів і послуг, що сприяють підвищенню рівня екологічної безпеки;

— підготовка та реалізація демонстраційних (пілотних) проєктів з впровадження макроекономічного регулювання екологічної безпеки та поширення досвіду його реалізації;

— організація та проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів з питань макроекономічного регулювання екологічної безпеки, а також екологічної безпеки виробництва та споживання;

— інформаційна підтримка макроекономічного регулювання екологічної безпеки (забезпечення відкритості та доступу підприємців до екологічної інформації, організація безоплатних консультувань з правових та екологічних проблем у періодичних виданнях та через мережу Інтернет, створення електронної бази екологічних підприємств держави тощо);

— підтримка (організаційна, інформаційна, фінансова) створення і діяльності асоціацій (об'єднань) підприємств та підприємців з метою сприяння вирішенню проблем макроекономічного регулювання екологічної безпеки, врахування думки екологічних підприємців

при прийнятті рішень, вирішення гострих екологічних питань.

Державна підтримка макроекономічного регулювання екологічної безпеки у нормативно-правовому відношенні має реалізовуватись у вигляді цілісних державних, регіональних чи галузевих програм або підпрограм у складі галузевих програм або програм соціально-економічного розвитку територій.

Програми (підпрограми) підтримки макроекономічного регулювання екологічної безпеки мають містити перспективні напрями та першочергові заходи розвитку регулювання підвищення рівня екологічної безпеки в цілому та пріоритетних видів діяльності окремих господарських суб'єктів з урахуванням галузевої та територіальної специфіки.

ВИСНОВКИ

У якості висновків зазначимо, якщо державна політика в сфері формування та практичного впровадження концептуальних положень макроекономічного регулювання національної політики в сфері екологічної безпеки буде ефективною, тоді можна очікувати наступні загальнодержавні результати, серед яких основними будуть:

— посилення захисту екологічних інтересів населення і суспільства;

— сприяння реалізації концепції переходу держави на шлях сталого розвитку;

— збалансування системи природокористування, яка зможе забезпечити екологізацію технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, транспорті;

— впорядкування та урізноманітнення інституціонального забезпечення системи природокористування;

— розвиток механізмів державної підтримки макроекономічного регулювання екологічної безпеки;

— створення та конкретизація економічних та організаційно-правових умов стимулювання охорони і відтворення природно-ресурсного потенціалу країни;

— залучення довгострокових фінансових ресурсів у реалізації екологічних проєктів та програм регіонів України.

Таким чином, проведення зазначених заходів має сприяти забезпеченню стійкого розвитку макроекономічного регулювання екологічної безпеки, підвищенню його ефективності, створенню дійсно ефективної сучасної екологічно-збалансованої національної економіки.

Література:

1. Жарова Л.В. Екологічне підприємництво та екологізація підприємництва: теорія, організація, управління [Жарова Л.В., Какутич Є.Ю., Хлобистов Є.В.] / За ред. акад. НАН України Данилишина Б.М. — Суми: Університетська книга, 2009. — 240 с.

2. Хлобистов Є.В. Стратегічний потенціал екологічної політики: нормативно-правові та нормативно-методичні засади визначення, формування, розвитку [Хлобистов Є.В., Какутич Є.Ю., Какутич М.О.] // Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика: у 2 томах / За ред. проф. Є.В. Хлобистова. — Сімферополь: ВД "Аріал", 2011. — Т.2. — С. 203—212.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2012 р.